

Future research of youth identity crisis in the horizon of Iran 1410

Mehran Sohrab Zadeh^{*1} | Ghasem Meshkini² | Asadollah Babaei Fard³

Abstract

Identity is one of the most important challenges of the youth period, and different aspects of identity have an undeniable impact on all youth activities and affect it. Identity crisis is a situation in which, as a result of transformations and developments in the structural, cultural and communication fields, and at the same time not being recognized by the government and the world system, young people have problems and conflicts in recognizing their place in the surrounding environment, group and community. have become. The current research has investigated and written scenarios about the youth identity crisis in a 10-year horizon by using the causal layer analysis and using Mic Mac and Scenario Wizard software. In this way, by using the method of causal layer analysis and studying documents and in-depth interviews with experts, 227 key drivers of the identity crisis were identified. Then, these drivers were summarized based on the Pestel model and the layered approach, which reached 52 drivers. In the following, by using Micmac software, the influential and influential drivers are identified and finally, through Scenario Wizard, 4 scenarios are obtained for this purpose, two scenarios as pessimistic and two scenarios as optimistic.

Drivers of the pessimistic scenario: extreme disillusionment of young people from being ignored by the government, increasing gender inequality, expanding social networks, intensifying alienation of young people from the desired identity of the political system, only paying attention to pro-government forces.

Drivers of the optimistic scenario: recognition of all young people, reduction of gender inequality, expansion of social networks, increase in media literacy, reduction of alienation from the desired identity of the political system.

Keywords: Identity, identity crisis, youth, globalization, futuri.

1. Faculty member, Department of Social Sciences, University of Kashan, Kashan, Iran. Ms3102002@yahoo.com
2. Phd student of Social Problem of Iran, Faculty of Governance, University of Kashan, Kashan, Iran.
3. Faculty member, Department of Social Sciences, University of Kashan, Kashan, Iran.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آینده پژوهی بحران هویت جوانان در افق ایران ۱۴۱۰

مهران سهرابزاده^{۱*} | قاسم مشکینی^۲ | اسداله بابایی فرد^۳

چکیده

هویت یکی از مهم‌ترین چالش‌های دوره جوانی است و ابعاد مختلف هویتی، تأثیر انکارناپذیری بر همه فعالیت‌های جوانی داشته و آن را متأثر می‌کند. بحران هویت وضعیتی است که در اثر دگرگونی و تحولات در زمینه‌های ساختاری، فرهنگی و ارتباطات، در عین حال به رسمیت شناخته نشدن از سوی حاکمیت و نظام جهانی، جوانان در تشخیص جایگاه خود در محیط پیرامونی، گروه و اجتماع خود دچار مشکل و تعارض شده‌اند. تحقیق حاضر با استفاده از تحلیل لایه علی و با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک و سناریو ویزارد، در یک افق ۱۰ساله به بررسی و سناریونویسی درمورد بحران هویت جوانان پرداخته است. به این صورت که با استفاده از روش تحلیل لایه علی، مطالعه اسنادی و مصاحبه‌های عمیق با خبرگان، ۲۲۷ پیشران کلیدی درمورد بحران هویت شناسایی گردید. سپس این پیشران‌ها بر اساس مدل پستل و رویکرد لایه‌ای تلخیص شده‌اند که به ۵۲ پیشران رسید. در ادامه با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک، پیشران‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر شناسایی و در نهایت از طریق سناریو ویزارد، ۴ سناریو برای این مهم بدست آمد که دو سناریو به عنوان بدبینانه و دو سناریو به عنوان خوشبینانه می‌باشد. پیشران‌های سناریو بدبینانه: سرخوردگی شدید جوانان از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت، افزایش نابرابری جنسیتی، گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی، تشدید بیگانگی جوانان با هویت مورد نظر نظام سیاسی، توجه صرف به نیروهای طرفدار حکومت. پیشران‌های سناریو خوشبینانه: به رسمیت شناختن همه جوانان، کاهش نابرابری جنسیتی، گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی، افزایش سواد رسانه‌ای، کاهش بیگانگی نسبت به هویت مورد نظر نظام سیاسی.

کلیدواژه‌ها: هویت، بحران هویت، جوانان، جهانی شدن، آینده پژوهی.

۱. نویسنده مسئول: عضو هیئت علمی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. Ms3102002@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری بررسی مسائل اجتماعی ایران، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

۳. عضو هیئت علمی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

هویت مفهومی آگاهانه و سیال با وجوهی زیستی، تاریخی، ذهنی، عقلانی و احساسی است. همچنین، مفهومی دو وجهی است که از سویی بر تشابه و اشتراک و از سوی دیگر بر تمایز و افتراق دلالت دارد. چنان که با تأکید بر اشتراکات و پیوندها، ما را پیرامون محوری واحد، همبسته و متعهد می‌کند و هم‌زمان ما را از دیگران متمایز می‌سازد. در تعریفی دیگر؛ هویت به‌مثابه مفهومی چندوجهی، در وهله اول پرسش از کیستی را می‌رساند و به باور بسیاری از صاحب‌نظران، موجب شناسایی افراد، گروه‌ها و فرهنگ و غیره از یکدیگر می‌شود (حاجیانی و ایروانی، ۱۳۹۷: ۶). کیستی یک فرد در واقع تعیین‌کننده جایگاه او در جامعه است (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۳۲). داشتن یک هویت روان‌شناختی و اجتماعی کارآمد برای بهزیستی در جامعه امری ضروری است (باستورم و سند برگ، ۲۰۱۵: ۴). تا اینکه یک شخص ماهیت وجودی خود را در ارتباط با دیگران و جهان مشخص نماید. چنین شخصی، تصویری روشن و مشخص از خود و محیط پیرامون خود دارد. به عبارتی هویت همیشه به‌عنوان «هویت در حال شدن» ظاهر می‌شود که در متن گفتمان و به‌صورت تعاملی پدیدار می‌شود و گردش پیدا می‌کند (بالداف، ۲۰۱۷: ۳). مسئله شدن هویت که همواره بحث بحران هویت در خلال آن نیز مطرح بوده است طی فرایندهای ۱-چندبعدی شدن هویت ۲. سیاسی شدن هویت ۳. جهانی / محلی شدن هویت ۴. سیال شدن هویت پدید می‌آید (بیننده، ۱۳۹۳: ۹). سیال بودن هویت درعین حال که سبب پویایی آن می‌گردد، باعث ایجاد خطرهایی نیز می‌گردد. در اثر تغییر و تحولات (جهانی‌شدن و سیاست‌گذاری دولت‌ها) میان عناصر و منابع سازنده هویت، وضعیت تضاد و تعارض و قطبی شدن حاکم شده است که از آن با عنوان «بحران هویت» یاد می‌شود. این بحران یک حالتی از بی‌ثباتی، گم‌گشتگی و اختلال کارکردی است که باعث می‌شود افراد در جهان بیرونی با هنجارها و ارزش‌های زیاد و درعین حال متکثری مواجه شود و یا در جهان درونی، این هنجارها و ارزش‌ها سبب تعارض و کشمکش می‌شود (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۴۲). بحران هویت هم می‌تواند فردی باشد و هم می‌تواند اجتماعی باشد. نظریه پردازان

حوزه روان‌شناسی معمولاً به بحران هویت از منظر فرد توجه می‌کنند. اینکه چگونه یک فرد در تعارض با نقش‌هایی که به او واگذار می‌شود، توان پذیرش و اداره نقش را نداشته و به بحران هویت کشیده می‌شود (درخشه و جعفرپور، ۱۳۸۸: ۶۷). اریکسون^۱ (۱۹۶۸)، بحران هویت را برای توصیف ناتوانی نوجوانان در قبول نقشی که جامعه از او انتظار دارد به کار برده است. به عبارتی، از دیدگاه اریکسون فرد در تشخیص ارزش‌ها و هنجارهای جامعه، دچار تعارض‌های بنیادی گذشته است. هرچند اریکسون بحران هویت را در معنای روان‌شناختی به کار می‌برد، اما غالباً تمایل دارد این پدیده را در یک زمینه یا بستر اجتماعی مورد بررسی قرار دهد، به همین دلیل معتقد است بحران هویت، در عین حال که پدیده و حالتی روانی و روان‌شناختی است، اما عمیقاً متأثر از جامعه و زمینه‌های اجتماعی است. به همین جهت هویت اجتماعی نمود یافته در شخصیت، جدا از دنیای اجتماعی افراد دیگر معنایی ندارد. افراد بی‌همتا و متغیر هستند، ولی شخصیت کاملاً به صورت اجتماعی و به واسطه مراحل مختلف اجتماعی شدن و کنش اجتماعی ساخته می‌شود (گل محمدی، ۱۳۹۲: ۲۴۵).

از نظر حسین بشیریه مفهوم بحران هویت به معنای مدرن و جدید آن از اواخر دوران قاجاریه و مصادف با شکل‌گیری دولت مدرن، ایجاد گردید. در دوران پهلوی و با ادامه یافتن سیاست‌نوسازی، این بحران استقرار یافت که هدف آن‌ها ساختن انسان خاص خودشان، یعنی انسان مسلمان کامل، ایرانی کامل، انسان غربی کامل. در دوره پهلوی دوم نیز این رویه توسط محمدرضا شاه ادامه پیدا کرد تا گفتمان ناسیونالیستی-سکولار به عنوان گفتمان برتر غالب شود که این عمل باعث ایجاد تضاد و اختلاف‌هایی بین بخش سنت‌گرا و مدرن جامعه شد. بعد از انقلاب ۵۷ نیز ایدئولوژی انقلاب اسلامی نیز تحت عناوین سنت‌گرایی، اسلام‌گرایی و در جهت تأسیس انسان متعهد مسلمان برآمد و با ارائه الگوی آرمانی و کلی که انسان‌های عادی باید تلاش کنند که به آن الگو ارتقا یابند، مجدداً بحران هویت را تشدید کرد (بشیریه، ۱۳۷۹: ۳۰۸-۳۰۵). به عبارتی سیاست حکومت جمهوری اسلامی در تضاد با سیاست حکومتی دوره پهلوی اول و دوم بود که بر این اساس، گفتمان جمهوری اسلامی و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها آن‌ها در جهت

1 Erikson

بازگشت به اسلام که ریشه در سنت دیرینه اسلام داشت، جهت داده شد؛ بنابراین در نتیجه این سیاست‌ها درصدد ارزیابی و اسلامی کردن تمام امور برآمدند (سیاست ما عین دیانت ما است و دیانت هم عین سیاست ما است). مشخصه اصلی این گفتمان ضدیت با مدرنیته غرب و دستاورد های آنان، و همچنین تلاش در جهت احیاء و اجرای دوباره شریعت و فقه معطوف شد. در همین راستا انقلاب ایران با تمام قدرت سعی در اسلامی کردن جامعه برآمد و به تبع آن تغییراتی در نظام فرهنگی و آموزشی به وجود آوردند. قشر جوان هر کشوری به این دلیل که نیروی فعال و پراکنگیزه هر کشور هستند، نقش اساسی نیز در تضمین حیات ملی و فرهنگی آن‌ها دارا می‌باشند. به همین خاطر کسب هویت مطلوب (در اینجا هویت مطلوب به معنای هویت یکپارچه نیست، بلکه به معنای هویتی است که در عین تکثر، دارای ثبات و تعریف اشتراکی از منابع هویتی هم باشد) در ابعاد فردی و اجتماعی در جوانان، هم باعث بالا رفتن درجه امید به آینده و هم مایه اعتماد نهادهای اجتماعی به‌ویژه نهاد حکومت به آنان و نقش آن‌ها در ضمانت زیست جمعی در دهه‌های آینده است. در نتیجه کیفیت هویت فردی و ملی جوانان می‌تواند نقش اساسی در توسعه کشور ایفا نماید. از آنجایی که کشور ما به‌عنوان یک کشور در حال توسعه می‌باشد و از نظر سنی نیز، بنا به داده های آماری در سال ۱۳۹۹، حدوداً ۵۰ درصد از جمعیت زیر ۳۰ سال می‌باشند؛ بنابراین لزوم حفظ و پایداری هویت جوانان ایرانی یکی از مهم‌ترین مسائل کشور است و سیاست‌گذاری‌ها و برنامه ریزی‌های مناسب معطوف به تبیین هویت جوانان می‌تواند نقش ارزنده‌ای در تحکیم وحدت و همبستگی داشته باشد. هرچند نبود سیاست‌های کلان در برنامه‌ها و فاصله سیاست‌گذاران و مجریان، و ناکارآمد بودن نظام مدیریت برنامه‌ریزی آینده‌نگر در کشور مانع اجرای سیاست‌ها می‌شود (رنجی جفرودی، ۲۰۱۴: ۱۳۴). اما به جهت افزایش پیچیدگی محیط و پویایی مطالعات علمی آینده، تأثیرگذاری متغیرهای محیطی و افزایش تعاملات جهانی و مسائل مواجهه با فرایندهای جهانی شدن، شبکه‌های مجازی و به تبع آن تغییر ارزش‌ها و نگرش‌ها، تغییر سبک زندگی و... مطالعات آینده، آینده‌پژوهی و کشف تحولات مسیر آینده هویت جوانان ضرورت می‌یابد. در

نتیجه پژوهش حاضر درصدد است تا سناریوهای پیش رو برای بحران هویت جوانان در ایران ۱۴۱۰ را بررسی نماید.

مبانی نظری پژوهش

بحران هویت واژه‌ای است که اریکسون^۱ (۱۹۶۸)، آن را برای توصیف ناتوانی نوجوان در قبول نقشی که جامعه از او انتظار دارد به کار برده است. به عبارتی، از دیدگاه اریکسون فرد در تشخیص ارزش‌ها و هنجارهای جامعه، دچار تعارض‌های بنیادی گشته می‌گردد. در نظر وی، هر بحران روانی اجتماعی، سن یا مرحله‌ای از گستره زندگی را تعیین می‌کند. اریکسون این هویت‌یابی را شامل ۸ مرحله می‌داند. ۱- اعتماد در مقابل عدم اعتماد، ۲- تکیه کردن در مقابل شرم و تردید، ۳- ابتکار در مقابل احساس گناه، ۴- کارایی در مقابل حقارت، ۵- هویت در برابر آشفتگی هویت، ۶- صمیمیت در مقابل تنهایی، ۷- باروری در مقابل بی‌حاصلی، ۸- کمال در مقابل سرخوردگی

گیدنز^۲ معتقد است در زندگی اجتماعی امروزی، مفهوم شیوه زندگی معنای خاصی به خود می‌گیرد. هر چه نفوذ و کشش سنت کمتر می‌شود، و هر چه زندگی روزمره بیشتر بر حسب تأثیرات متقابل عوامل محلی و جهانی بازسازی می‌شود، افراد بیشتر ناچار می‌شوند که شیوه زندگی خود را از میان گزینه‌های مختلف انتخاب کنند. به دلیل «باز بودن» زندگی اجتماعی امروزی، و همچنین به علت تکثر یابی زمینه‌های عمل و تنوع «مراجع»، انتخاب شیوه زندگی بیش‌ازپیش در ساخت هویت شخصی و فعالیت روزمره اهمیت می‌یابد. (گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۱-۲۰). گیدنز در ادامه بیان می‌کند افرادی که روش‌های سنتی را کنار می‌گذارند، درها را به روی آینده‌ای مسأله‌زا و ابهام‌آلود می‌گشایند که مفهوم «خطر کردن» جایگاهی مرکزی می‌یابد (گیدنز، ۱۳۹۸: ۱۶۰). محاسبه خطرهای احتمالی هرگز کامل و عاری از عیب و نقص نخواهد بود (گیدنز، ۱۳۹۸: ۶۱). وی معتقد است «هویت منبع معنا برای کنشگران است». شخصی که ثبات متعادلی در هویت شخصی خود احساس می‌کند، زندگی پیوسته و بدون بریدگی دارد. به همین دلیل می‌تواند با سایر افراد درآمیزد و کم و بیش با آن‌ها ارتباط برقرار کند. اما انسان با احساس عدم هویت، احساس عدم امنیت هم خواهد داشت. احساس امنیت برای آدمی به قدری ضرورت دارد که برای تأمین آن، چه بسا حاضر باشد

1 Erikson

2 Giddens

به آزادی هم پشت پا بزنند، تا جایی که اریک فروم^۱ در کتاب گریز از آزادی دلایل گرایش مردم به ایدئولوژی فاشیستی هیتلر را بحران هویت مردم آلمان و فرار آنها از عدم امنیت بعد از جنگ اول جهانی تحلیل می‌کند (علیخانی، ۱۳۸۳: ۴۲).

از نظر ریچارد جنکینز^۲ همه هویت‌های انسانی، برحسب تعریف، هویت‌های اجتماعی‌اند. تعیین هویت خودمان یا دیگران، دارای معنا و معنا همیشه مستلزم کنش متقابل است. وی معتقد است هویت، درک افراد از خویشان که چه کسانی هستند و سایر افراد کی هستند، و متقابلاً درک سایر افراد از خودشان و دیگران می‌باشد. جنکینز هویت را حاصل دیالکتیک درونی بیرونی با فرد و جامعه می‌داند. وی هویت‌های اولیه را از هویت ثانویه جدا و متمایز می‌سازد. از نظر وی، هویت‌های اولیه (نظیر خود بودن انسان بودن، جنسیت، قومیت و خویشاوندی) در اوایل زندگی ساخته می‌شوند و گروه‌های نخستین نقش اساسی در شکل‌گیری آن دارند. اما هویت ثانویه چیزی است که در اجتماع و با تعامل شکل می‌گیرد. جنکینز معتقد است که هویت به طور هم‌زمان دو مفهوم «شبهت» و «تفاوت» را شامل می‌شود. براین اساس، آنچه به یک گروه انسانی هویتی می‌بخشد، شبهت‌هایی است که باعث تفاوت آن‌ها از گروه‌های دیگر می‌گردد. شبهت‌ها و تفاوت‌ها، مفاهیمی هستند که توسط افراد بر ساخته می‌شوند. به همین جهت هر فرد قادر می‌شود در موقعیت‌های مختلف، هویت‌های متعددی را بسازد و خود را متعلق به آن‌ها بداند.

جنکینز در نقد از دریدا و سایر نظریه‌پردازان رویکرد تفاوت به‌مانند؛ استیوارت هال (۱۹۹۶)، سیلا بن حبیب (۱۹۹۶)، جودیت بتلر (۱۹۹۰)، پل گیلروی (۲۰۰۶)، لوسی آریگاری (۱۹۹۳)، استیون سایدمن (۱۹۹۷) و چارلز تیلور (۱۹۹۴). که بر تفاوت و کثرت تأکید دارند، عنوان می‌کند که؛
- از جنبه منطقی و در کنش متقابل هر روزه، عاقلانه نیست که تشابه و تفاوت مطابق با یک معنای مهم‌تر تفکیک گردند.

- اگر تأکید بر تفاوت ویژه فرد از دیگران، بدون تشخیص تشابه و اشتراک ممکن نیست.
- رویکرد تفاوت با تمرکز بیش از اندازه بر تفاوت، پاسخ به پرسش‌های کانونی در نظریه اجتماعی را دشوار ساخته و حتی با نظریه اجتماعی درگیر می‌شود. اگر کسی بخواهد تغییر اجتماعی را

1 Erich Fromm
2 Richard Jenkins

درک کند تمرکز فقط یا حتی عمدتاً بر تفاوت، بی‌فایده است از این جهت که این کار با واقعیت‌های قابل مشاهده سازگار نیست.

- اگر پیچیدگی اجتماعی، تنوع فرهنگی، کثرت هویت‌ها.... همه نشانه جهان پسامدرن هستند، پس همه تلاش‌ها برای نفع مشترکمان هیچ معنایی ندارد. مگر اینکه ما بتوانیم هم‌زمان زندگی با تفاوت را بیاموزیم (جنکینز، ۱۳۹۷: ۳۱-۲۱).

هگل^۱ معتقد است موتور محرکه تاریخ بشر مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن است. و تنها راه حل عقلانی برای این مطالبه بازشناسی یکسان کرامت همه انسان‌ها است. **فرانسیس فوکویاما**^۲ نیز در کتاب «هویت؛ سیاست هویت کنونی و مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن» به تأثیر از وی، بیان می‌کند که هویت با یکی از نیازهای دائمی انسان، یعنی نیاز به بازشناسی یا به رسمیت شناخته شدن از سوی دیگران و جامعه پیوند می‌خورد. وقتی هویت فرد یا گروهی انکار یا تحقیر می‌شود بدان معناست که موجودیت آن فرد یا گروه زیر سؤال می‌رود و پذیرفته نمی‌شود. چنین وضعیتی حتی اگر فرد در رفاه اقتصادی باشد برای او قابل تحمل نیست و سبب بحران در هویت می‌گردد. به بیان چارلز تیلور^۳ هویت «ایده اخلاقی قدرتمندی است که بر ما نازل شده»، و به دلیل ریشه داشتن در روان‌شناسی عام بشری و برابری خواهی، مرزها و فرهنگ‌ها را درنور دیده است. هویت به عنوان یک ایده اخلاقی می‌گوید ما صاحب یک خود درونی اصیل هستیم که به رسمیت شناخته نمی‌شود و کل جامعه بیرونی چه بسا بر خطایا سرکوبگر باشد. هویت نیاز طبیعی ما برای به رسمیت شناخته شدن کرامتمان را در کانون توجه خویش قرار داده، و اگر این نیاز برآورده نشود زبانی برای ابراز انزجار در اختیار ما می‌گذارد. فوکویاما با اشاره به قدرت‌های بزرگی چون روسیه، چین، آمریکا و بریتانیا، معتقد است در همه این جوامع، هویت بخشی از مردم به قدر کافی توسط جهان خارج (زمانی که آن گروه ملت باشد) یا اعضای دیگر همان جامعه به رسمیت شناخته نمی‌شود. این هویت‌ها بسته به ملت، مذهب، قومیت، و جهت‌گیری جنسی یا جنسیت سخت متنوع و جلوه‌هایی از یک پدیده مشترک به نام سیاست هویت‌اند (فوکویاما، ۱۳۹۸، ۲۴). وی در رابطه با وضعیت خاورمیانه، معتقد است که ضعف

1 Hegel

2 Francis Fukuyama

3 Charls Taylor

هویت ملی یکی از مشکلات اصلی در خاورمیانه است، جایی که در آن یمن و لیبی به دولت‌های ورشکسته تبدیل شدند و افغانستان، عراق و سومالی گرفتار آشوب و شورش داخلی هستند. بیشتر کشورهای خاورمیانه با مشکل ضعف هویت ملی دست‌وپنجه نرم می‌کنند. و این مانع ای عمده پیش پای توسعه به شمار می‌آید. وی همچنین بیان می‌کند که در سراسر آفریقا نیز وضعیت همین‌طور است. مثلاً کشورهایی چون کنیا و نیجریه از نظر قومی و مذهبی چندپاره‌اند؛ ثبات تنها بدان دلیل حفظ می‌شود که گروه‌های مختلف قومی به‌نوبت قدرت را به دست می‌گیرند تا دست به غارت کشور بزنند. نتیجه این وضعیت سطح بالای فساد، فقر و شکست توسعه اقتصادی است. در نقطه مقابل، ژاپن، کره و چین مدت‌ها پیش از آنکه مدرن‌شدن را آغاز کنند - در واقع قبل از مواجهه با قدرت‌های غربی در قرن نوزدهم - هویت‌های ملی و توسعه‌یافته‌ای داشتند. یکی از دلایل رشد شگفت‌آور این کشورها در قرن بیستم و بیست و یکم آن است که هنگام باز کردن درهای خود به روی تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی مجبور نشدند مشکلات هویتی داخلی را حل و فصل کنند. این کشورها نیز گرفتار جنگ داخلی، اشغال و اختلاف داخلی بودند، اما توانستند با اتکا بر سنت دولتمندی و داشتن هدف ملی مشترک این منازعات را پشت سر بگذارند. (فوکویاما، ۱۳۹۸، ۱۲۸).

لوسین پای^۱ نیز به بحث بحران هویت در جوامع در حال گذار توجه می‌کند. به نظر وی، برای معنا بخشیدن به زندگی خویش به تبیین روابط خود با دیگران و با محیط طبیعی به چارچوب و قالبی ارزشی نیازمندند. هرگاه عناصر بنیادین نظام ارزشی سست شده و یکپارچگی خود را از دست بدهند هویت فرد یا گروه در معرض عدم تعادل و بحران قرار می‌گیرد (پای، ۱۹۹۶: ۳۰). در سطح اجتماع نیز بحران هویت صورت می‌گیرد. گاهی یک ملت یا بخشی از یک ملت به دلیل تعارضات درونی-اجتماعی که در ساختار اجتماعی آن ملت وجود دارد ممکن است به بحران هویت دچار شوند. یک بحران اجتماعی زمانی حادث می‌شود که اختلالاتی در جامعه پدید آید که تعادل عمومی، عملکرد بهنجار و معمول حیات اجتماعی را به مخاطره افکند. یک بحران عمومی-اجتماعی نشان از آن دارد که جامعه فاقد توانایی سامان‌یابی و تأمین و حفظ نظم اجتماعی است و استعداد و قابلیت درونی خود را برای حل مسائل مربوط به تطور و توسعه جامعه

1 Lucian Pye

از دست داده است. جوامعی که به انسجام اجتماعی رسیده‌اند و سهم هر کدام از عناصر هویتی در هویت یابی آن‌ها به خوبی لحاظ شده است، به ندرت دچار بحران هویتی می‌شوند. در عوض چنانچه هر یک از عواملی که شکل‌دهنده یک هویت فردی و اجتماعی هستند دستخوش دگرگونی شوند یا از بدنه هویت جدا شوند، فرد یا جامعه با بحران مواجه می‌شود و همین بحران می‌تواند سبب فروپاشی شخصیت فردی یا نظام سیاسی- اجتماعی گردد. در نتیجه، مردم به جای وفاداری به دولت ملی و احساس تعلق به مجموع‌های یکپارچه به نام ملت، در دایره تعلقات قومی، نژادی و محلی دیگری قرار می‌گیرند (درخشه و جعفرپور، ۱۳۸۸: ۶۷). لوسین پای در کتاب «بحران‌ها و توالی‌های توسعه سیاسی» مطرح می‌کند که توسعه سیاسی فرایندی است که توانایی مهار و غلبه بر پنج بحران را فراهم کند؛ مشروعیت، هویت، مشارکت، نفوذ و توزیع.

آنچه که در این تحقیق مدنظر نگارنده است موضوع بحران هویت می‌باشد، در فرآیند توسعه سیاسی، بحران هویت وقتی رخ می‌دهد که یک جامعه دریابد که آنچه را که تاکنون به طور بی‌چون و چرا به‌عنوان تعاریف فیزیکی و روان‌شناسانه خود جمع‌آوری پذیرفته است، تحت شرایط تاریخی جدید دیگر قابل‌پذیرش نیست. بنابراین بحران هویت هنگامی آغاز گردید که در جوامع جدیدی که مورد چالش قرار گرفته بودند مردم احساس کردند که نه فقط با یک تعارض کلاسیک با خارجی‌ها، بلکه با چرخشی مهم در تاریخ مواجه‌اند که مستلزم بازبینی ارزش‌ها و رویه‌های موجود بود. باین‌وجود، این برداشت یک جامعه از تجربه‌های خود است که تعیین‌کننده میزان تأثیر آن تجربیات در ایجاد بحران هویت است (پای و دیگران؛ ۱۳۸۰: ۱۷۱-۱۷۰).

از نظر حسین بشیریه مفهوم بحران هویت به معنای مدرن و جدید آن از اواخر دوران قاجاریه و هم‌زمان با شکل‌گیری دولت مدرن، بحران هویت هم ایجاد شد. در آن دوره ضرورت تأسیس هویت جدید ایرانی بر مبنای عناصر برگرفته از هویت ایرانی ماقبل اسلام به‌صورت ایدئالیزه شده و ترکیب آن با عناصر فرهنگ و تمدن غربی، با تخفیف و تضعیف هویت‌های مادون ملی (هویت قومی، ایلی و ...) صورت گرفت بنابراین، سیاست تأسیس هویت ایرانی، سیاستی بود که یک دولت مدرن، لاجرم در پیش گرفته بود. این آغاز بیگانه‌سازی‌های هویتی در ایران است و در این مرحله است که هویت اسلامی جدید سیاسی به‌تدریج شکل می‌گیرد و چندگانگی هویت (حداقل در سطح ایدئولوژیک) رخ می‌نماید. از این‌رو است که ما شاهد محدودیت‌هایی در سیاست‌های

هویت‌سازی رضاشاه در آن دوره هستیم. با ادامه سیاست‌های نوسازی در دوران پهلوی، این بحران استقرار یافت و چندگانگی هویتی در سطح ایدئولوژیک سرچشمه نزاع‌ها و برخوردهای اجتماعی سیاسی گشت، چرا که هدف هر یک از این بلوک‌ها و گفتمان‌های ایدئولوژیک، ساختن انسان خاص خودشان بود، یعنی انسان مسلمان کامل، ایرانی کامل، انسان غربی کامل. اما تجربه نشان داده است که سیاست‌های هویت‌سازی دولتی با شکست مواجه شده‌اند و حتی اثر هویت‌سازی از سوی دولت بر عکس خواست واقعی جلوه خواهد نمود. کوشش دولت پهلوی جهت تأسیس هویت ایرانی به طور مطلق، موجب تشدید هویت اسلامی، جنبش اسلامی، تقویت روحانیت از نظر فکری و گسترش نفوذ آنان در بین قشر جوان و تحصیل کرده و روشنفکر شد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، روند بحران هویت ادامه یافته است، اما طرفین قضیه نسبت به گذشته متفاوت بوده‌اند. ایدئولوژی انقلاب اسلامی به‌ویژه پس از انتقال کامل قدرت به گروه‌های اسلام‌خواه و حذف گروه‌های لیبرال و چپ‌گرا از عرصه قدرت، مجموعه‌ای از هویت‌ها و خود فهمی‌ها عرضه کرد. در نتیجه، مفاهیمی چون امت اسلامی، ملت مسلمان، جمهوری اسلامی، وحدت امت و جهان اسلام در مقابل غرب و غیر اسلام بر کل ارتباطات سیاسی و عمومی غلبه یافت و عرصه برای ظهور و گسترش خود فهمی‌ها و هویت‌های دیگر تنگ شد. ایدئولوژی اسلامی به‌عنوان ساختار معنایی تنها می‌توانست توانایی خود در تولید معنا را با قطع پیوند عملی با ساختارهای معنایی دیگر چون لیبرالیسم، دموکراسی، تجدد و غرب‌گرایی عملی سازد. به‌این ترتیب، سخنگویان ایدئولوژی انقلاب اسلامی مجبور شدند برای حفظ معنادار بودن پیام‌های خود، به درون ابعاد اسطوره‌های زبان مذهبی پناه ببرند. در نتیجه، روح سحر آسای مذهب، گفتمان ایدئولوژیک رایج را فراگرفت. دوران بسیج سیاسی دهه ۶۰ که هم‌زمان با دوران بسیج جنگی بود، شاهد اوج گسترش گفتمان اسلام‌گرایی ایدئولوژیک گشت. اما در عمل کوشش برای کاربرد این ایدئولوژی در مصاف با مسائل و مشکلات عمومی، منجر به گسترش نوعی خلأ ارتباطی شد. ایدئولوژی انقلاب اسلامی نه‌تنها همه گروه‌های غیرخودی را از دایره عرصه ارتباطی خویش حذف کرده و بیگانه می‌ساخت، بلکه توانایی پوشش دادن به هویت‌های قومی، مذهبی و محلی متعدد در کشور را نیز دارا نبود (بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۲۳-۱۲۲).

البته افراد شخصیت‌های منفعل نیستند که بتوان آن را به دلخواه تغییر داد یا به آن محتوای دیگر بخشید. افراد، وجود اجتماعی و تاریخی دارد. یعنی او آفریده تاریخ است و در عین حال استعداد آفرینندگی تاریخ را دارد تاریخی بودن فرد چیزی نیست که به او الحاق شده باشد، بلکه بیشتر نیاز تاریخ است و نیز فرد به تاریخ یک امتیاز نیست، بلکه زائیده ساختار هستی اجتماعی انسان است.

پیشینه پژوهش

-بابایی فرد (۱۳۸۲)، در تحقیقی که با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی بحران هویت در بین دانش‌آموزان پسر شهر تهران» انجام داده، به این نتیجه رسیده است که در بررسی وضعیت بحران هویت در بین دانش‌آموزان، ۴۹/۱ درصد از دانش‌آموزان دچار بحران هویت در سطح بالا هستند. ۴۶/۶ درصد از آن‌ها دچار بحران هویت در سطح متوسط و فقط ۴/۳ درصد از آن‌ها دچار بحران هویت در سطح ضعیف می‌باشند. همچنین در از نظر ارزیابی تعارض ارزش‌ها، ۴۶/۶ درصد از دانش‌آموزان به وجود تعارض ارزش‌ها در جامعه کنونی ما در سطح زیاد اعتقاد دارند. ۴۴/۴ درصد از آن‌ها این پدیده را در حد متوسط و فقط ۹ درصد از آن‌ها آن را در سطح کم ارزیابی می‌کنند.

-نوابخش و مستانه (۱۳۹۰)، در تحقیق خود با عنوان «جهانی‌شدن و بحران هویت جوانان» که با روش پیمایش و پرسش‌نامه محقق ساخته، با حجم نمونه ۲۰۰ نفر از دانشجویان واحد علوم تحقیقات، به این نتیجه دست یافتند که جهانی‌شدن باعث ایجاد بحران هویت در جوانان می‌گردد. این تحقیق نتیجه می‌گیرد که جهانی‌شدن باعث تضعیف اهمیت عناصر هویت‌بخش می‌شود که در نتیجه آن نیز منجر به شکل‌گیری بحران هویت جوانان می‌شود. این تحقیق در ادامه دلایل خویش برای مقوله بحران هویت جوانان، مطرح می‌کند که سبک زندگی غربی و به تبع آن مصرف‌گرایی، باعث تشدید این بحران می‌شود.

-الطائی (۱۳۹۶) در کتاب بحران هویت قومی در ایران ضمن تشریح بحران هویت و عناصر سازنده هویت تلاش می‌دارد زمینه‌های تاریخی اثرگذار بر بحران هویت قومی در ایران را در قالب عواملی همچون عوامل اجتماعی اقتصادی اداری و سیاسی آموزشی طبیعی و جغرافیایی تقسیم‌بندی نماید. وی ضمن تأکید بر وجود بحران هویت در ایران، راه برون‌رفت از آن را پذیرش تعدد فرهنگی و حزبی، جایگزینی جامعه به‌جای ملت، و همچنین دموکراسی اجتماعی و اقتصادی می‌داند.

- حاجیانی و ابروانی (۱۳۹۷)، در تحقیقی با عنوان «آینده پژوهی هویت ملی ایران در افق زمانی ۱۴۰۷» سه سناریو برای هویت ملی ایرانیان در نظر می‌گیرد که در یکی از آن‌ها تحت عنوان «هویت شیشه‌ای»، به این نتیجه رسیده است هویت مدرن و جهانی شدن شکل‌های اجتماعی جدیدی را ایجاد می‌کند که محل ظهور بسیاری از هویت‌های جدید و به حاشیه رفتن بسیاری از منابع مشروعیت‌بخش هویت‌های سنتی می‌شود. ظهور بازیگران جدید و بروز انواع جدیدی از قدرت میان بازیگران فراملی و فرو ملی و حتی بازیگران سایبری، مفهوم قدرت را پیچیده خواهد کرد. در این صورت‌بندی اجتماعی نوین، قدرت جریان‌های رسانه‌ای از جریان قدرت سیاسی پیشی می‌گیرد و صور اجتماعی پیوسته شکل تازه‌ای به خود می‌گیرد. در چنین شرایطی ملاک‌ها و معیارها و ارزش‌ها در حال نوسان و بی‌ثباتی قرار می‌گیرد و انسجام درونی جامعه در بازتعریف گریزناپذیر مفهوم هویت دچار تزلزل شده و افراد وابسته به آن منابع (سنتی)، درگیر بحران هویت و معنا می‌شوند. این آینده هویت‌های خودمحو رانه و سبک زندگی فردگرایانه، چالش‌هایی بر سر راه هویت ملی به وجود خواهد آورد. به نحوی که تساهل و مداراهای فرهنگی به مثابه مسئله همیشگی مطرح خواهد شد. در این فضا هویت مدرن بحران‌زا و تخریب‌کننده خواهد بود، بی‌نظمی‌ها و آشفتگی‌های ناشی از جنگ قدرت در نظام جهانی و بی‌ثمری مذاکرات برای ایران، حضور در فضای بین‌المللی را کاهش داده و منابع سنتی هویت تحت‌تأثیر چالش‌های فضای جهانی تضعیف و نقش تحکیم‌دهنده خود را کاهش خواهد داد. انقلاب بزرگ تعاملات فردی و اجتماعی موجب ناسازگاری هویت قومی، تضعیف هویت مذهبی، افزایش بی‌رویه مصرف‌گرایی، مسخ‌شدگی، و بی‌هویتی انسان‌ها، بی‌تفاوتی مردم به جامعه ملی و منجمد شدن مشارکت در میان افراد خواهد شد.

- کال (۲۰۱۲)، در تحقیقی تحت عنوان «جهانی‌شدن و بحران هویت فرهنگی» به این نتیجه می‌رسد که جهانی‌شدن یک فرهنگ جهانی را ایجاد می‌کند که در آن هویت ادغام می‌شود و تمایل به ایجاد یک فرهنگ همگن در سراسر جهان ایجاد می‌گردد. چنین تهاجمی فرهنگی ممکن است ارزش‌های سنتی و هویت فرهنگی بومی را از بین ببرد و برای برخی از دولت‌های محافظه‌کار مشکلات جدی ایجاد می‌کند. جهانی‌شدن از طریق تشویق درگیری‌ها به جای سازش، از طریق فرصت‌های بیان و ائتلاف‌های فرامرزی در میان گروه‌های مشابه، تأثیری اساسی بر بحران هویت

دارد. وی همچنین شاخص‌های بحران هویت را عبارت از؛ سیاسی شدن تفاوت‌های فرهنگی، عدم سازش، تمامیت خواهی مطالبات هویتی و پیامدهای سیاسی مبهم این درگیری‌ها، می‌داند. -آبویس (۲۰۱۶)، در تحقیقی با عنوان «هویت و بحران هویت: بحران هویت دانش‌آموزان سال اول در دانشگاه‌های لئونی و شاخص‌های جامعه‌شناسی آن‌ها»، به این نتیجه رسیده‌اند که؛ شاخص‌های کلی بحران هویت دارای ارتباط آماری بسیار نزدیکی با سن پاسخ‌دهندگان و این موضوع که آیا پاسخ‌دهندگان خواهر یا برادر دارند، می‌باشد. ارتباطات سطح متوسط در رابطه با اینکه آیا پاسخ‌دهندگان ازدواج کرده‌اند (وضعیت خانوادگی-متاهل/مجرد) و اینکه آیا آن‌ها دارای فرزند هستند (فرزندان-فرزندان یا بدون فرزند)، می‌باشد. تجزیه و تحلیل شاخص‌های کلی بحران هویت و شاخص‌های جمعیتی - اجتماعی مربوط به ازدواج والدین، ملیت پاسخ‌دهنده و ملیت والدین پاسخ‌دهنده هیچ ارتباطی را نشان نداد. این تحقیق عناصر بحران هویت در میان زنان جوان را در عواملی مانند سن، تحصیلات دانشگاهی، اهداف بلندمدت، انتخاب شغل، دوستی، فرزندان، تعلق به یک گروه اجتماعی و جنسیت بررسی کرد.

جمع‌بندی پیشینه تحقیق:

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان بیان داشت که همه تحقیق‌های بررسی شده در زمینه بحران هویت، به نوعی اشتراک نظر وجود دارد که در عصر جدید بحران هویت به عنوان یک مسئله اجتماعی غیرقابل انکار مطرح است. و همان‌طوری که در بیان مسئله نیز مطرح شده است، برخی از این علل به جهانی شدن و توسعه شتابان جهانی ارتباط می‌دهند که سبب تغییر سبک زندگی و تبلیغ یک سری ارزش‌های مورد پذیرش کشورهای توسعه یافته و بخشی از آن را معطوف به حوزه داخلی و حکمرانی (هویت‌سازی عامرانه و عدم توجه به قومیت‌ها...) می‌دانند.

نکته قابل نقد این پژوهش‌ها، در وهله اول جنبه روان‌شناسانه داشتن این تحقیق‌ها است و کمتر با رویکرد جامعه‌شناختی به مسئله بحران هویت پرداخته شده است. و دوم اینکه، علی‌رغم پذیرش وجود بحران یا عوامل بحران‌زا در کشور، عدم توجه به یک چشم انداز آینده‌نگرانه است که مشخص کنند وضعیت بحرانی حادث شده در آینده به چه صورت پیش خواهد رفت. همچنین در رابطه با تفاوت تحقیق حاضر با تحقیق صورت گرفته توسط حاجیانی و ایروانی؛ اولاً تحقیق

حاضر به صورت مشخص در مورد بحران هویت جوانان می‌باشد، در حالی که تحقیق حاجیانی و ایروانی در مورد هویت ملی ایران می‌باشد. دوم این که تحقیق حاضر با توجه به نظریه‌های این حوزه، گزاره‌ها و پیشینه تحقیق، بحران هویت جوانان را پیش فرض در نظر گرفته و در صدد بررسی آن در ده سال آینده است، در حالی که تحقیق حاجیانی و ایروانی، طبق سه سناریو که برای ایران ۱۴۰۷ نوشته‌اند، در یکی از سناریوها، احتمال داده‌اند که بحران هویت در ایران ۱۴۰۷ اتفاق بیافتد.

روش‌شناسی پژوهش

پیشرفت جامعه نیازمند استفاده از علم و ابزار به‌عنوان شناخت پیشران‌ها و حل موانع در گذشته، حال و آینده است (ولدیگی، ۱۴۰۱: ۴۶). طی چند دهه اخیر، شاهد تغییرات و دگرگونی‌های بسیاری در جهان بوده‌ایم. به تبع این تغییرات، روش‌های مورد استفاده مردم برای مواجهه با تحولات نیز در حال تغییر بوده و این خود دلیلی بر پیشرفت و توسعه روش‌های جدید آینده‌پژوهی است (نصر اصفهانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۲).

در همین راستا این تحقیق با استفاده از روش آینده‌پژوهی و در چند مرحله انجام شده است؛ در مرحله اول با استفاده از روش تحلیل لایه علی و مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه‌های عمیق با خبرگان (متخصصان علوم اجتماعی آگاه در زمینه موضوع پژوهش که دارای تحصیلات دانشگاهی بوده و یا سابقه فعالیت در حوزه مورد بررسی را دارند)، پیشران‌های کلیدی بحران هویت جوانان شناسایی گردید.

تحلیل لایه‌ای علی از چهار سطح تشکیل می‌شود که عبارت‌اند از:

لیتانی، علت‌های اجتماعی، جهان‌بینی و گفتمان مسلط، و در نهایت اسطوره-استعاره.

۱- این لایه ناظر بر عینی‌ترین و آشکارترین سطح تحلیل است. و پس از بررسی دوباره متن مصاحبه‌ها و مرور چندین باره آن‌ها، پارامترهای سطح لیتانی به‌عنوان مؤلفه‌های بحران هویت جوانان، استخراج می‌گردد.

۲- سطح دوم که سطح عوامل سیستماتیک یا علل اجتماعی می‌باشد. در این لایه به این پرسش‌های اصلی پرداخته می‌شود که بحران هویت جوانان که در سطح لیتانی ساخته شده‌اند، چه علل اجتماعی دارند؟

۳- سطح سوم جهان‌بینی / گفتمان است. در این مرحله به بررسی ساختارهای عمیق اجتماعی و روابط قدرت پرداخته می‌شود.

۴- لایه چهارم سطح استعاره / اسطوره است. در این مرحله به بررسی ساختارهای عمیق ذهن پرداخته می‌شود. به عبارتی این مرحله به سطح ناخودآگاه و جمعی مسأله می‌باشد که به فهم نشانه‌ها و استعاره‌ها توجه دارد.

در مرحله دوم بعد از شناسایی پیشران‌ها که از طریق مصاحبه عمیق و مطالعه اسناد و مدارک احصاء شده است، به ارزیابی میزان تأثیرگذاری هر یک از پیشران‌ها بر یکدیگر پرداخته شد. برای این هدف، مهم‌ترین دیدگاه‌ها و عدم قطعیت‌های حاکم بر حوزه بحران هویت جوانان در افق ۱۴۱۰، از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. بدین ترتیب که با توجه به پیشران‌هایی که از مصاحبه و اسناد و مدارک استخراج شده است، پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته تدوین گردیده و در اختیار خبرگان (که با توجه به تکنیک دلفی تعداد ۱۵ تا ۳۰ نفر می‌باشد) قرار داده شد تا درباره اندازه اثر پیشران‌ها در چارچوب ماتریس اثرات متقابل امتیاز داده شود.

در ادامه، اثرات متقابل بین عوامل کلیدی در قالب ماتریس $n \times n$ مورد ارزیابی قرار گرفت. به عبارتی دیگر عوامل کلیدی شناسایی شده در مرحله قبل، در چارچوب ماتریس اثرات متقابل گنجانده شده و اندازه اثرات آن‌ها بر یکدیگر توسط خبرگان تکمیل شد. در انتها تمام امتیازهای تعیین شده برای ارزیابی مدل در قالب ماتریس نهایی تهیه شده توسط نرم‌افزار تخصصی تحلیل اثرات متقابل MICMAC پردازش شد.

در مرحله سوم و بعد از تحلیل با نرم‌افزار میک‌مک، پیشران‌های تأثیرپذیر و تأثیرگذار بر بحران هویت جوانان احصاء شد.

در مرحله چهارم و نهایی؛ این پیشران‌ها در قالب یک جلسه خبرگی و به صورت ماتریس سناریو ویزارد طراحی و نمره‌گذاری شده و از طریق نرم‌افزار سناریو ویزارد مورد بررسی قرار گرفت.

جامعه آماری پژوهش شامل اساتید دانشگاه، خبرگان و متخصصان علوم اجتماعی می‌باشد، روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند، و روش‌های گردآوری داده‌ها در دو بخش اسنادی و می‌دانی

است. ابزار پژوهش هم پرسش نامه، مصاحبه و نرم افزارهای میک مک و سناریو ویزارد استفاده می باشد.

اعتبار و پایایی

در این مطالعه باتوجه به تبحر محقق در ایجاد ارتباط مؤثر با افراد مورد مطالعه و فراهم نمودن اطمینان لازم جهت اخذ داده های واقعی، تلاش می شود. یکی از روش های متداول در سنجش اعتبار داده های برآمده از مطالعه کیفی، مصاحبه مجدد با افراد مورد مطالعه پیرامون داده های اخذ شده می باشد. مصاحبه مجدد به عنوان یکی از راه های مؤثر در سنجش اعتبار داده های به دست آمده است.

بعد از انجام مصاحبه ها، با تعدادی از مصاحبه شوندگان در جهت کنترل و صحت مطالب استخراج شده صحبت می شود تا بین مطالب بیان شده و استخراج شده هماهنگی و اطمینان حاصل شود.

روایی داده ها در تحقیقات کیفی، به میزانی که داده ها مبین واقعیت باشد، گفته می شود. از این طریق روایی به درجه دقت و درستی اطلاعات مربوط می شود. در این پژوهش نیز بعد از دسته بندی داده ها و اطلاعات، به توضیحات اولیه رجوع می شود، به این ترتیب واقعیات مکرر، مرتبط و صحیح باقی می ماند که همان روایی پژوهش است.

همچنین در بخش سناریونویسی نیز، باتوجه به قابلیت تحلیلی نرم افزار سناریو ویزارد، سناریو هایی که احتمال وقوع زیادی دارند و همچنین سناریوهای غیرممکن و کمتر شناخته شده شناسایی خواهد شد.

یافته های پژوهش

جدول (۱): مشخصات جمعیت شناختی خبرگان شرکت کننده در پژوهش

خبرگان	مدرک	رشته تخصصی	جنسیت	دانشگاه - سازمان
۱	دکتری	جامعه شناسی	مرد	دانشگاه کاشان
۲	دکتری	جامعه شناسی نظری - فرهنگی	مرد	دانشگاه کاشان
۳	دکتری	جامعه شناسی	مرد	دانشگاه شاهد

خبرگان	مدرک	رشته تخصصی	جنسیت	دانشگاه - سازمان
۴	دکتری	فناوری اطلاعات و ارتباطات	زن	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
۵	دکتری	فناوری اطلاعات و ارتباطات	مرد	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
۶	دکتری	جامعه‌شناسی	مرد	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
۷	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	زن	دانشگاه کاشان
۸	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	زن	دانشگاه کاشان
۹	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	زن	دانشگاه کاشان
۱۰	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	زن	دانشگاه کاشان
۱۱	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	مرد	دانشگاه کاشان
۱۲	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	مرد	دانشگاه کاشان
۱۳	دانشجوی دکتری	بررسی مسائل اجتماعی ایران	مرد	دانشگاه کاشان
۱۴	دکتری	جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب	مرد	پژوهشگاه امام خمینی
۱۵	دکتری	جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب	مرد	پژوهشگاه امام خمینی
۱۶	دکتری	جامعه‌شناسی سیاسی	مرد	دانشگاه تهران
۱۷	دکتری	اندیشه سیاسی	مرد	دانشگاه تهران
۱۸	دکتری	جامعه‌شناسی	مرد	دانشگاه شاهد
۱۹	دکتری	جامعه‌شناسی	زن	دانشگاه شاهد
۲۰	دکتری	جامعه‌شناسی	مرد	دانشگاه شاهد
۲۱	دکتری	جامعه‌شناسی	مرد	دانشگاه شاهد

همان‌گونه که خاطر نشان شد، با استفاده از روش تحلیل لایه علی، مطالعه اسناد و مدارک و همچنین مصاحبه با صاحب‌نظران این حوزه، ۲۲۷ پیشران شناسایی شده است که بدین ترتیب می‌باشد: پیشران‌های محیط سیاسی (۵۷)، پیشران‌های محیط اقتصادی (۲۵)، پیشران‌های محیط فرهنگی-اجتماعی (۱۲۱)، پیشران‌های محیط فناورانه (۱۱)، پیشران‌های محیط زیستی (۱۳) و پیشران‌های محیط قانونی (۶) مورد است.

در ادامه روند پژوهش، پیشران شناسایی شده مؤثر در محیط آینده بحران هویت در ایران بر اساس مدل پستل^۱ و رویکرد لایه‌ای تلخیص شده‌اند که به ۵۱ پیشران رسید. پیشران‌های محیط

^۱PESTEL

سیاسی {۹}، پیشران‌های محیط اقتصادی {۴}، پیشران‌های محیط اجتماعی-فرهنگی {۲۹}، پیشران‌های محیط فناورانه {۲}، پیشران‌های محیط زیستی {۵}، پیشران‌های محیط قانونی {۲}، شناسایی شد،

جدول (۲): پیشران‌های محیط اجتماعی-فرهنگی

پیشران	منابع
۱ بیگانگی عموم جامعه نسبت به هویت موردنظر نظام سیاسی	(محمد رضایی، ۱۳۸۴) (کاظمی و محسنی آهویی، ۱۳۸۶). (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۲۲). (بابایی زاده، ۱۳۹۷: ۸).
۲ عدم ایجاد هم‌سوایی در سطح ملیت و قومیت (با بین زبان رسمی و محلی) و همچنین عدم تعادل‌های ملی	(بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۲۳-۱۲۲). (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۲۲). (حاجیانی؛ ۱۳۹۸: ۳۲۴). (درخشه و جعفرپور، ۱۳۸۸: ۶۷).
۳ سرخوردگی افراد از نادیده انگاشته شدن توسط حاکمیت	(فوکویاما، ۱۳۹۸: ۲۵-۱۹). (هگل، به نقل از فوکویاما، ۱۳۹۸: ۲۵-۱۹). (توانا و بیگلری؛ ۱۳۹۳: ۳۸). (حسینی و کریمی؛ ۱۳۹۸: ۲۵۶). (بابایی زاده؛ ۱۳۹۷: ۸).
۴ سیاسی شدن قومیت	(حاجیانی؛ ۱۳۹۸: ۳۲۴).
۵ داشتن دیدگاه ایدئولوژیک حاکمیت به مقوله هویت	(بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۲۳-۱۲۲). (بیننده، ۱۳۹۳: ۹).
۶ ارتباط ضعیف حاکمیت با نظام جهانی	(بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۲۳-۱۲۲)
۷ تقابل میان تفکر اسلامی و تفکر لیبرالیستی.	(سریع‌القلم، ۱۳۸۳)
۸ ناکارآمدی سمن‌ها	(ذاکری؛ ۱۳۹۸: ۴۴۴).
۹ شکل‌گیری هویت‌های خاص گرایانه (بنیادگرایانه)	(کاستلز، ۱۹۹۷: ۶۹).

جدول (۳): پیشران‌های محیط اقتصادی

ردیف	پیشران	منابع
۱	بیکاری جوانان	(گودرزی؛ ۱۳۹۸: ۴۸۵).
۲	بحران هویت به عنوان بخشی از ماهیت طبیعی جوامع در حال توسعه (به دلیل تغییر ارزش‌ها)	(پسای و دیگران؛ ۱۳۸۰: ۱۷۱). (گیلدنز، ۱۳۹۸: ۲۱-۲۰). (یزدانی و مروتی، ۱۳۹۰: ۳-۲). (هاشمیان فر و همکاران، ۱۳۹۰) (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۱۳۸).
۳	توجه بیش از اندازه به بعد اقتصادی جهان غرب	(توانا و بیگلری؛ ۱۳۹۳: ۴۱)
۴	نابرابری قومی	(جلایی پور؛ ۱۳۹۸: ۵۰).

جدول (۴): پیشران‌های محیط اجتماعی-فرهنگی

پیشران	منابع
۱	محصولات فرهنگی غربی و مصرف‌گرایی افراطی (مارکوزه به نقل از تدین، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۹). (سی نت به نقل از گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۴۰-۲۳۸). (امیری مقدم؛ ۱۳۹۸: ۲۱۳). (شیانی و راسخی بخشایش؛ ۱۳۹۸: ۴۳-۴۴). (ساروخانی و میرزائی ملیکیان؛ ۱۳۹۳: ۸۶).
۲	چندگانگی هویت ایرانی و تداخل هویت ملی، دینی و مدرن (شایگان به نقل از بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۱۴۱-۱۳۷)
۳	تصمیم‌های متعارض در حوزه فرهنگی (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۲۲). (غلامپور، ۱۳۸۲)
۴	سبک‌های گذران فراغت (فراغت ماهواره‌ای- مذهبی- مجازی) (ساروخانی و میرزائی ملیکیان؛ ۱۳۹۳: ۸۶). (فراستخواه، مقصود؛ ۱۳۸۹: ۱۰۰).
۵	رفتارهای جدید روابط جنسی (آزاد ارمکی و همکاران؛ ۱۳۹۳: ۱۶)
۶	تغییرات ارزشی و ساختاری ارزش‌ها و هنجارهای متعدد و متضاد (آزاد ارمکی و همکاران؛ ۱۳۹۳: ۱۶). (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۲۲). (بابایی فرد، ۱۳۹۲: ۴۲). (درخشه و جعفرپور، ۱۳۸۸: ۶۷). (بابایی فرد، ۱۳۸۲)
۷	تعارض نقش‌ها. (درخشه و جعفرپور، ۱۳۸۸: ۶۷)
۸	سست شدن پیوندهای خانوادگی و ظهور جوانان نوگرا. (گودرزی؛ ۱۳۹۸: ۴۸۵). (شیانی و راسخی بخشایش؛ ۱۳۹۸: ۴۳-۴۴). (حاجبانی و ایروانی، ۱۳۹۷)
۹	تکثر یابی زمینه‌های عمل و تنوع مراجع انتخاب شیوه زندگی (گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۱-۲۰)
۱۰	پویایی بیش‌ازپیش هویت {هویت چهل تکه یا هویت بریکولاژ}. (شایگان به نقل از بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۱۴۱-۱۳۷). (هاشمیان فر و همکاران، ۱۳۹۰). (بیننده، ۱۳۹۳: ۹)
۱۱	بی‌توجهی به عقلانیت و خرد بشری. (رویگرد خردمندان به نقل از گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۱-۲۰)
۱۲	بیگانگی نسبت به ارزش‌های ملی، مقولات فرهنگی و اسطوره‌های نمادین هویت ملی و بومی (رویگرد بوم‌گرایانه به نقل از گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۱-۲۰). (بابایی زاده؛ ۱۳۹۷: ۸). (بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۲۲). (شایگان به نقل از بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۱۴۱-۱۳۷)
۱۳	طلاق (عبدی؛ ۱۳۹۸: ۲۴۹).
۱۴	کاهش افراطی تعلقات دینی، افزایش افراطی تعلقات دینی (باقی؛ ۱۳۹۸: ۹۷). (بابایی زاده؛ ۱۳۹۷: ۸).

منابع	پیشران	
(باقی؛ ۱۳۹۸: ۱۲۷).	فرسایش سرمایه اجتماعی	۱۵
(حسینی و کریمی؛ ۱۳۹۸: ۲۵۶)	اعتیاد	۱۶
(آبویس، ۲۰۱۶). (اریکسون، ۱۹۹۸: ۳۰)	ویژگی دوره سنی جوانی و نوجوانی	۱۷
(کوماراسوامی، ۲۰۰۶)	وجود اقلیت‌های قومی، مذهبی، فرهنگی و زبانی متعددی-تنوع قومی فرهنگی.	۱۸
(شایگان به نقل از بابایی فرد، ۱۳۹۳: ۱۴۱-۱۳۷) - از بین رفتن هویت بابی سنتی. (گل محمدی، ۱۳۹۲: ۲۴۵). (سی نت به نقل از گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۴۰-۲۳۸)	کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های سنتی و تسلط سلطه عقلانیت ابزاری	۱۹
	دوستان	۲۰
	جنسیت	۲۱
(ساروخانی و میرزائی ملیکیان؛ ۱۳۹۳: ۸۶). (آبویس، ۲۰۱۶)	تحصیلات	۲۲
(برچسب بیمار- برچسب فرد زشت....) (زلفعلی فام و همکاران؛ ۱۳۹۸: ۴۸).	برچسب‌زنی	۲۳
(گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۱-۲۰) (فوکویاما، ۱۳۹۸: ۱۲۸). (بیننده، ۱۳۹۳: ۹) (یزدانی و مروتی، ۱۳۹۰: ۳-۲) - (رابرتسون به نقل از یزدانی و مروتی، ۱۳۹۰: ۹) - شرایط بین‌المللی (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۱۳۸).	جهانی‌شدن.	۲۴
(رضایی؛ ۱۳۹۴: ۱۸۵)	به رسمیت نشناختن سایر مراجع فرهنگی و تمرکز آن در دست حاکمیت	۲۵
احساس تبعیض	الگوهای مرجع و سلبریتی‌های مورد انتخابی افراد	۲۶
(گلستان جهرمی و گلستان جهرمی؛ ۱۳۹۳: ۱۵۳)	خصوصیات اخلاقی فرد (بی‌برنامگی در زندگی - غفلت از فرصت‌ها - مسئولیت‌گریزی - دل‌مشغولی‌های بی‌ارزش - تقلید کورکورانه از دیگران).	۲۷
(آجیلی؛ ۱۳۹۷: ۲۰).	توجه اندک نهادهای رسمی به مقوله هویت	۲۸
(پیران؛ ۱۳۹۸).	خشونت خانوادگی	۲۹

جدول (۵): پیشران‌های محیط فناورانه

منابع	پیشران	
(مک لوهان به نقل از علیخانی، ۱۳۸۳:۲۶). (کریس هنکین، ۲۰۱۳)، (نوابخش و مستانه، ۱۳۹۰)، (کمالی اردکانی، ۱۳۸۳) (بابایی زاده؛ ۱۳۹۷:۸).	گسترش شبکه‌های اجتماعی و شکل‌گیری هویت مجازی (به واسطه شبکه‌های اجتماعی افراد می‌توانند هویت‌های جعلی را برای خود تعریف نمایند)	۱
(مارکوزه به نقل از تدین، ۱۳۹۰:۲۰-۱۹)، (کاستلز، ۱۹۹۷:۶۹).	هجوم تبلیغات رسانه‌ها و استیلای تکنولوژی‌های مدرن	۲

جدول (۶): پیشران‌های محیط زیستی

منابع	پیشران	
(سهراب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶).	توجه صرف به مسائل عمرانی و اقتصادی شهرها و بی‌توجهی به بخش روانی آن.	۱
(هاشمیان فر و همکاران، ۱۳۹۰)	رشد شهرنشینی و فروپاشی شکل‌گیری‌های اجتماعی سابق.	۲
(پیران؛ ۱۳۹۸).	مهاجرت از روستا به شهر و دیگر کشورها	۳
(پیران؛ ۱۳۹۸). (نقدی؛ ۱۳۹۸، ۲۶۸). (نصر اصفهانی؛ ۱۳۹۸:۴۴۷). (ساروخانی و میرزائی ملیکیان؛ ۱۳۹۳:۸۶). (جلایی پور؛ ۱۳۹۸:۵۰).	حاشیه‌نشینی (نابرابری فضایی یا جدایی‌گزینی اجتماعی - فضایی شهری، آلودگی زیست‌محیطی))	۴
(حاجیانی؛ ۱۳۹۸:۳۲۴).	عدم تعادل در توسعه استانی (مشخصاً در استان‌های قومی و مرزنشین)	۵

جدول (۷): پیشران‌های محیط قانونی

منابع	پیشران	
(جلایی پور؛ ۱۳۹۸:۵۰) (فراستخواه و همکاران؛ ۱۳۹۸:۲۴۸).	نابرابری در آموزش	۱
(فراستخواه و همکاران؛ ۱۳۹۸:۲۴۸). (پیران؛ ۱۳۹۸). (جوهری و فلاحتی؛ ۱۳۹۸:۱۸۶).	نابرابری جنسیتی	۲

این ۵۱ پیشران مجدد برای خبرگان ارسال شد تا از بین آنها، مهم ترین پیشرانها را انتخاب نمایند. سپس ۱۶ پیشران به عنوان مهمترین پیشران مورد شناسایی قرار گرفت، در ادامه این ۱۶ پیشران در قالب پرسشنامه برای ۳۰ نفر از خبرگان ارسال و از آنها درخواست گردید که در مورد میزان اهمیت و تأثیرگذاری هر یک از روندها بر «بحران هویت جوانان در ایران ۱۴۱۰» را مشخص نمایند. پس از جمع آموری پرسشنامه‌ها، این ۱۶ پیشران وارد نرم افزار میک مک شد که ۴ پیشرانهای تأثیر گذار و تأثیر پذیر بر بحران هویت جوانان احصاء شد.

جدول (۸): ورودی نرم افزار میک مک (اثرات مستقیم، MDI)

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱: تصمیم‌های متعارض در حوزه فرهنگی	0	3	2	0	2	2	3	1	2	0	3	2	0	1	2	3
۲: ارتباط ضعیف حکمیت با نظم جهانی	1	0	1	2	2	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	3
۳: سرخوردگی افراد از نلبده گرفته شدن توسط حکمیت	0	2	0	2	0	1	3	1	3	2	1	3	2	3	2	3
۴: نابرابری فرمی	0	2	3	0	0	1	3	1	2	1	1	2	1	3	1	3
۵: لینکد اپلودر یک حکمیت نسبت به هویت	3	3	3	3	0	1	3	3	3	1	3	0	1	3	2	3
۶: جهانی شدن	2	2	3	2	2	0	3	3	1	3	2	3	1	2	1	1
۷: جنگندگی هویت-هویت ملی، دینی، مدرن	1	0	2	1	1	3	0	2	1	2	1	1	2	1	0	2
۸: بحران هویت به عنوان بخشی از ماهیت طبیعی جوامع در حال توسعه	2	1	1	2	2	0	0	0	1	2	3	2	2	1	2	2
۹: بیگندگی جامعه با هویت مورد نظر نظام سیاسی	1	2	3	1	1	1	1	3	0	0	3	2	3	1	3	3
۱۰: تغییرات ارزشی و ساختاری	2	1	2	1	3	2	2	2	3	0	3	3	1	3	2	3
۱۱: تعارض قشهار محل کل-در سطح جامعه...	1	1	2	3	1	0	2	3	2	2	0	2	1	1	2	1
۱۲: وجود سبک های متفاوت زندگی	2	0	2	0	0	0	0	2	2	2	3	0	2	2	1	2
۱۳: ویژگی طبیعی لوره سنی جوانی و نوجوانی	0	2	3	0	0	1	1	1	1	1	1	3	0	3	0	2
۱۴: گسترش شبکه های اجتماعی و هویت مجازی	2	2	3	0	1	3	3	1	2	3	1	3	2	0	1	1
۱۵: عدم تعادل در توسعه استانی	0	2	3	3	1	0	1	1	3	1	0	1	0	2	0	3
۱۶: نابرابری جنسیتی	1	3	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	0

© LPSOR-EPITA-MIC MAC

درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس

اثرات متقابل عوامل با دو بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینگی ۱۰۰ درصدی برخوردار شده اند که حکایت از روایی بالای پرسش‌نامه و پاسخ‌های آن در دو بعد تأثیرگذاری و تأثیرپذیری می باشد.

جدول (۹): درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس (MDI stability)

ITERATION	INFLUENCE	DEPENDENCE
1	۱۰۰ %	96 %
2	۱۰۰ %	10۰ %

تعیین تأثیر عوامل بر یکدیگر

در تحلیل نمودار پراکندگی متغیرها می‌توان پنج دسته متغیر در سیستم شناسایی کرد که شامل؛ متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای دوجهی، متغیرهای تأثیرپذیر، متغیرهای مستقل و متغیرهای تنظیمی می‌باشند.

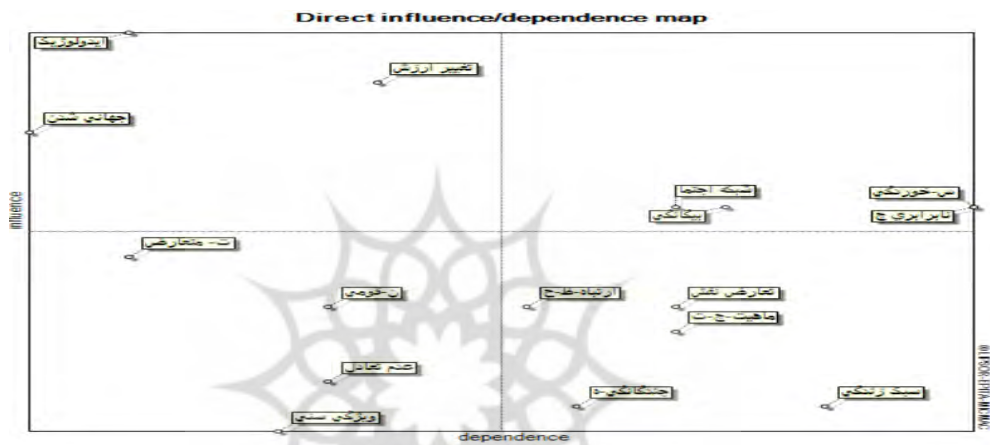
باتوجه به نمودار پراکندگی عوامل و همچنین روابط بین متغیرها در حالت مستقیم و غیرمستقیم، سه عامل؛ ایدئولوژیک حاکمیت نسبت به هویت، تغییرات ارزشی و ساختاری، جهانی شدن، به‌عنوان پیشران‌های تأثیرگذار بر بحران هویت جوانان مشخص شده‌اند. این دسته از عوامل در ربع اول نمودار مشاهده می‌شوند و توان تأثیرگذاری بالایی بر کل سیستم دارند.

پیشران‌های سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت، بیگانگی جامعه با هویت موردنظر نظام سیاسی، شبکه اجتماعی و نابرابری جنسیتی در ربع دوم نمودار قرار می‌گیرند که متغیرهای دوجهی هستند. این متغیر به دودسته متغیرهای ریسک و هدف تقسیم می‌شود و ویژگی اصلی آن تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیاد است.

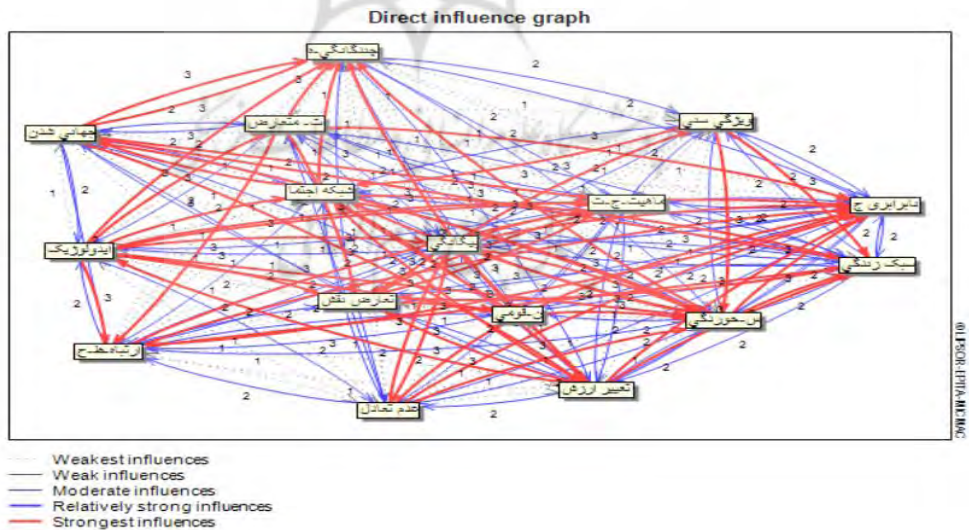
پیشران‌هایی نابرابری قومی، عدم تعادل در توسعه استانی، ویژگی طبیعی دوره سنی جوانی و نوجوانی و تصمیم‌های متعارض در حوزه فرهنگی در ربع سوم مشاهده می‌شود که دارای استقلال و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کمتری نسبت به کل سیستم هستند.

و در انتها پیشران‌های؛ ارتباط ضعیف حاکمیت با نظام جهانی، تعارض نقش‌ها در محل کار-در سطح جامعه، بحران هویت به‌عنوان بخشی از ماهیت طبیعی جوامع در حال توسعه، چندگانگی هویت-هویت ملی، دینی، مدرن، سبک زندگی متفاوت در ربع چهارم قرار داشته و از قدرت تأثیرپذیری بالایی برخوردار هستند.

نمودار (۱): پراکندگی عوامل و جایگاه آنها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری مستقیم

نمودار (۲): گراف اثرات مستقیم

جدول (۱۰): جایگاه هر یک از عوامل در نقشه تأثیرگذاری- تأثیرپذیری

طبقه بندی	عوامل کلیدی
۱ عوامل تأثیر گذار	دیدگاه ایدئولوژیک حاکمیت نسبت به هویت، تغییرات ارزشی و ساختاری، جهانی شدن
۲ عوامل دووجهی	سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت، بیگانگی جامعه با هویت موردنظر نظام سیاسی، شبکه اجتماعی و نابرابری جنسیتی
۳ عوامل تأثیر پذیر	ارتباط ضعیف حاکمیت با نظام جهانی، تعارض نقش ها در محل کار- در سطح جامعه، بحران هویت به عنوان بخشی از ماهیت طبیعی جوامع در حال توسعه، چندگانگی هویت- هویت ملی، دینی، مدرن، سبک زندگی متفاوت
۴ عوامل مستقل	نابرابری قومی، عدم تعادل در توسعه استانی، ویژگی طبیعی دوره سنی جوانی و نوجوانی و تصمیم های متعارض در حوزه فرهنگی

در نهایت با توجه به تحلیل داده های فوق، پیشران های "سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت، بیگانگی جامعه با هویت موردنظر نظام سیاسی، شبکه اجتماعی و نابرابری جنسیتی" به عنوان ۴ پیشران دووجهی (تأثیر گذار و تأثیر پذیر) برای سناریو نویسی وارد نرم افزار سناریو ویزارد می شود.

استخراج سناریوهای آینده

در این بخش از طریق داده های به دست آمده مقدمات لازم برای تجزیه و تحلیل داده ها فراهم گردیده است که در قالب طراحی سناریو ها قابل ارائه می باشد. برای پاسخ به سؤال اصلی این رساله (بحران هویت جوانان در ایران ۱۴۱۰ چطور است؟) نسبت به تعریف سناریو های ممکن بحران هویت جوانان با استفاده از روش سناریو نویسی و نرم افزار سناریو ویزارد بررسی شد. این فرآیند به طور کلی در یک طیف از وضعیت مطلوب تا وضعیت نامطلوب تعریف حالت های مختلف پیشران های کلیدی انجام و در معرض قضاوت خبرگان قرار گرفته است. سرانجام پس از

استخراج پیشران‌های کلیدی، هر یک از پیشران‌ها در پانلی متشکل از خیرگان حوزه بحران هویت، با تعداد ۷ نفر به بررسی حالت‌های حدی (وضعیت‌های مختلف در آینده) پرداختند و پرسش‌نامه این مرحله از پژوهش در قالب یک ماتریس ۱۲*۱۲ توسط پاسخگویان وزن‌دهی و تأثیر متقابل وضعیت‌های هر یک از پیشران‌های نسبت به یکدیگر بررسی شد.

جدول (۱۱): حالت‌های احتمالی پیشران‌های کلیدی بحران هویت جوانان در ایران ۱۴۱۰

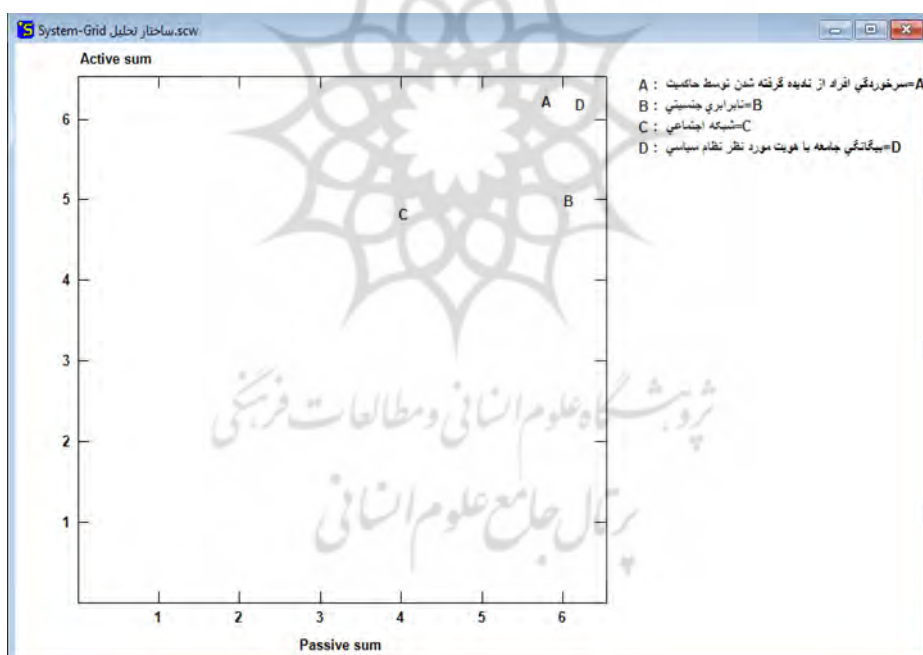
نام اختصاری	عامل کلیدی	حالت‌های احتمال وقوع
A	سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت	A1 سرخوردگی شدید A2 به رسمیت شناختن همه شهروندان A3 کنترل وضع موجود A4 توجه صرف به نیروهای طرفدار حکومت
B	نابرابری جنسیتی	B1 کاهش نابرابری B2 افزایش نابرابری B3 تداوم وضعیت موجود
C	شبکه اجتماعی	C1 گسترش بیش از پیش شبکه اجتماعی C2 افزایش فشار سیاسی و انجام فیلترینگ C3 قابل کنترل شدن شبکه اجتماعی (بدون نیاز به فیلترینگ و افزایش سواد رسانه‌ای) C4 بی تأثیر شدن شبکه اجتماعی
D	بیگانگی جامعه با هویت مورد نظر نظام سیاسی	D1 تشدید بیگانگی D2 کاهش بیگانگی D3 تداوم وضع موجود

در این جدول ۱۴ وضعیت محتمل برای ۴ عامل تعریف گردید که شبیه سایر عوامل بود و طیفی از وضعیت‌های مطلوب، تداوم وضع موجود و نامطلوب را پوشش داده است. طرح سؤال ماتریس اینگونه مطرح شد که اگر هر یک از وضعیت‌های ۱۴ گانه اتفاق بیفتد چه تأثیری بر وقوع و یا عدم وقوع سایر وضعیت‌ها خواهد داشت؟

طیف نمره گذاری در بازه +۳ تا -۳ بود که میزان تأثیرگذاری هر کدام از وضعیت‌ها بر سیستم مشخص کردند. در این ماتریس عدد (-۳) نشان‌دهنده اثر شدیداً محدودکننده؛ (-۲) نشان‌دهنده اثر محدودکننده متوسط؛ (-۱) نشان‌دهنده اثر محدودکننده ضعیف؛ (۰) نشان‌دهنده نبود اثرگذاری؛ (۱) اثر تقویت‌کننده ضعیف؛ (۲) اثر تقویت‌کننده متوسط و عدد (۳) اثر تقویت‌کننده شدید را نشان می‌دهد.

با مشخص شدن قضاوت‌های کمی شده خبرگان درباره رابطه حالت‌های مختلف متغیرها با یکدیگر، ماتریس اثرات متقابل آن‌ها شکل می‌گیرد که مبنای تحلیل نرم‌افزاری برای ساخت سناریوها و اولویت‌بندی آن‌ها است.

نمودار (۴): دیاگرام شبکه سیستم

با توجه به اینکه مؤلفه‌ها در قسمت راست محور قرار گرفته‌اند، یعنی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالایی برخوردار هستند و نشان می‌دهد که مؤلفه‌های تحقیق با دقت بالایی انتخاب شده‌اند.

نمودار (۵): سناریوهای منتخب

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4
A: سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت A1	A: سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت A4	A: سرخوردگی افراد از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت A2	
	B: نابرابری جنسیتی B2	B: نابرابری جنسیتی B1	
	C: شبکه اجتماعی C1	C: شبکه اجتماعی C3	C: شبکه اجتماعی C4
	D: بیگانگی جامعه با هویت مورد نظر نظام سیاسی D1	D: بیگانگی جامعه با هویت مورد نظر نظام سیاسی D2	

همان طوری که در جدول فوق نشان داده می‌شود، برای بحران هویت جوانان در افق ۱۴۱۰، چهار سناریو مطرح است:

سناریو اول: در صورتی که شرایط حکمرانی و پیشران‌های تأثیرگذار بر بحران هویت جوانان به سمتی پیش رود که عوامل بحران‌زا بمانند؛ سرخوردگی شدید جوانان از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت - افزایش نابرابری جنسیتی - گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی و تشدید بیگانگی جوانان با هویت مورد نظر نظام سیاسی، تشدید شود، می‌توان یک آینده بحرانی و پرتنش برای ایران ۱۴۱۰ در نظر گرفت. در این شرایط بحران هویت برای جوانان یک مسأله اساسی تلقی می‌شود.

سناریو دوم: در سناریو دوم که بمانند سناریو اول یک آینده نامطلوب برای جامعه ایران تلقی می‌شود، در صورتی که پیشران‌های؛ توجه صرف به نیروهای طرفدار حکومت - افزایش نابرابری جنسیتی - گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی و تشدید بیگانگی جوانان با هویت مورد نظر نظام سیاسی، تشدید شود، تشدید شود، همانند سناریو اول، آینده بحران‌زایی از نظر هویت جوانان برای ایران ۱۴۱۰ می‌توان در نظر گرفت.

سناریو سوم: سناریو سوم یک شرایط مطلوب برای مقوله بحران هویت جوانان و آینده‌ای خوش‌بینانه برای ایران ۱۴۱۰ می‌باشد. در سناریو سوم در صورتی که شبکه‌های اجتماعی به صورت آزادانه‌تر گسترش یابند، و فیلترینگ به حداقل برسد، و پیشران‌های دیگری همچون "به رسمیت شناختن همه جوانان" مد نظر قرار بگیرد. سبب ایجاد "کاهش بیگانگی" و به تبع آن یک آینده مطلوب را می‌توان برای ایران ۱۴۱۰ متصور بود.

سناریو چهارم: سناریو چهارم همانند سناریو سوم یک آینده مطلوب برای جوانان می‌باشد. بدین صورت که اگر همه شهروندان و مشخصاً قشر جوان و نوجوان جامعه از سوی حاکمیت به رسمیت شناخته شود، شبکه‌های اجتماعی در اثر افزایش سواد رسانه‌ای به سمت‌وسوی درستی هدایت شود، نابرابری جنسیتی به حداقل برسد و در نهایت در اثر تغییرات اجتماعی و سیاسی، بیگانگی جوانان نسبت به هویت موردنظر نظام سیاسی هم کاهش یابد، در این صورت نیز بحران هویت نیز به حداقل رسیده و آینده مطلوبی را برای ایران ۱۴۱۰ می‌توان در نظر گرفت.

جدول (۱۲): سناریو نهایی بحران هویت جوانان در افق ۱۴۱۰

سناریو اول	سناریو دوم	سناریو سوم	سناریو چهارم
سرخوردگی شدید جوانان از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت	توجه صرف به نیروهای طرفدار حکومت	به رسمیت شناختن همه شهروندان	به رسمیت شناختن همه شهروندان
افزایش نابرابری جنسیتی	افزایش نابرابری جنسیتی	کاهش نابرابری	کاهش نابرابری جنسیتی
گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی	گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی	گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی	بی تأثیر شدن شبکه اجتماعی
تشدید بیگانگی جوانان با هویت موردنظر نظام سیاسی	تشدید بیگانگی جوانان با هویت موردنظر نظام سیاسی	کاهش بیگانگی جوانان با هویت موردنظر نظام سیاسی	کاهش بیگانگی جوانان با هویت موردنظر نظام سیاسی

نتیجه گیری و پیشنهادها

همان طوری که در بخش نظری و پیشینه تحقیق اشاره شده و یافته‌های تحقیق نیز به این مهم تأکید کرده است، همه نظریه پردازان (گیدنز، فوکویاما، جنکینز، ماکوزه...) متفق القول هستند که در جوامع سنتی پیوند تنگاتنگ فضا، زمان و فرهنگ در یک مکان یا محل و سرزمین معین، نیازهای هویتی را به خوبی تأمین می‌کرد و انسان‌ها درون دنیاهای اجتماعی کوچک، محدود، پایدار و منسجم خود به هویت و معنای مورد نیاز خود به آسانی دست می‌یافتند، ولی فرایند جهانی شدن با پاره کردن این پیوند و نفوذپذیر کردن و فروریختن مرزهای مختلف زندگی اجتماعی، آن دنیاهای به شدت متزلزل و حتی نابود کرد. تحت تأثیر این دگرگونی‌های بنیادین، امکان هویت‌یابی سنتی بسیار کاهش یافته و نوعی بحران هویت و معنا پدیدار شده است. مسئله شدن هویت که همواره بحث بحران هویت در خلال آن نیز مطرح بوده است طی فرایندهای ۱- چندبعدی شدن هویت ۲. سیال شدن هویت ۳. جهانی / محلی شدن هویت ۴. سیاسی شدن هویت، رخ داده و پیامدها و اثرهای مهمی بر کنش‌های فردی و اجتماعی افراد جامعه بر جای گذاشته است.

از سوی دیگر با تأیید پیشینه تجربی تحقیق با یافته‌های پژوهش حاضر، می‌توان بیان داشت که داشتن دیدگاه ایدئولوژیک به مقوله هویت سبب ایجاد بحران هویت می‌گردد. فوکویاما در کتاب «هویت؛ سیاست هویت کنونی و مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن» عنوان می‌کند که وقتی هویت فرد یا گروهی انکار یا تحقیر می‌شود بدان معناست که موجودیت آن فرد یا گروه زیر سؤال می‌رود و پذیرفته نمی‌شود. چنین وضعیتی حتی اگر فرد در رفاه اقتصادی باشد برای او قابل تحمل نیست و سبب بحران در هویت می‌گردد. از نظر نگارنده شاهد مثال برای این موضوع را می‌توان اعتراض‌های ۱۴۰۱ بیان کرد. این اعتراض‌ها، جدای از وجود مشکلات اقتصادی، یک اعتراض فرهنگی بود. توجه به ماهیت جنبش «زن، زندگی، آزادی» و شهرها و استان‌های درگیر در آن، باید عوامل اقتصادی و فرهنگی و دغدغه سبک زندگی را به عنوان عوامل محرک اعتراضات، در کنار هم دید. به عبارت دیگر اعتراضات توأم با دلایل اقتصادی، سیاسی و فرهنگی داشته است. در این اعتراض‌ها دو مؤلفه خیلی پررنگ بوده است. مؤلفه اول این بود که این اعتراض‌ها بیشتر در بین قشر نوجوانان و جوانان صورت گرفته است، و مؤلفه دوم که بخش فرهنگی است، مسأله هویت می‌باشد.

به تعبیر مان‌هایم، یک نسل در برهه‌ای مشترک از سرنوشت جمعی مشارکت دارد و از طریق تمایل به شیوه رفتاری معین، خود را از نسل دیگر متمایز می‌کند. از سویی دیگر هر نسل به تعبیر موژه (۱۳۹۹) از طریق رخدادهای و اتفاقات عظیم با نسل پیش از خود متمایز می‌شود. در این رویدادهاست که آشنایی و ملاقات با کلیت جامعه و تاریخ صورت می‌گیرد و یک نسل معنا و هویت خود را بر می‌سازد و ابژه‌های نسلی مشترک و ذهنیت نسلی خود را ایجاد می‌کند.

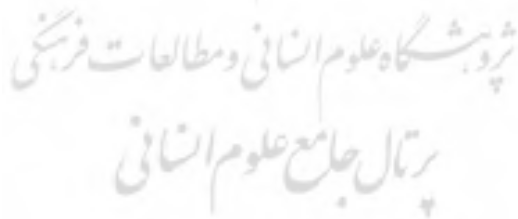
جوانان و نوجوانان دو دهه اخیر دیگر نه فرزند نهادهای رسمی مانند مدرسه و نه رسانه‌های رسمی چون تلویزیون دولتی است؛ بلکه نسل شبکه‌های اجتماعی است که زندگی‌اش را استوری و استوری‌اش را زندگی کند. همه چیز برای او با سرعت تعریف شده است. در توصیف این نسل آمده است که حتی زمان پست گذاشتن عکس‌ها در اینستاگرام برای آن‌ها به‌کندی می‌گذرد؛ از این‌رو تصاویر ویدئویی در ریلز را ترجیح می‌دهد. از سویی دیگر نسل شبکه‌های اجتماعی در فضایی افقی‌تر نسبت به فضای سلسله‌مراتبی جامعه پیش شبکه‌ای بزرگ شده است. همان‌طوری که عباس کاظمی نیز در مقاله "جابه‌جایی‌های عظیم فرهنگی-اجتماعی و جنبش زندگی روزمره در ایران" بیان می‌کند، شبکه اینترنت، تلفن‌های همراه هوشمند، و شبکه‌های اجتماعی امکان اشتراکی شدن ارزش‌های اندرونی را به شیوه‌ای امکان‌پذیر کردند که فرهنگ اشتراکی جدیدی برای پذیرا شدن ارزش‌های متفاوت از سبک زندگی اسلامی ایران رقم خورد. مرزهای فضاها‌ی اندرونی گسترده شد و ارزش‌های جدیدی تکرار شدند و به ایجاد هویت‌های تحول‌خواه شکل دادند. هویت‌های تحول‌خواه آن‌قدر رشد کردند که دیگر محدوده‌ی مرزهای فضاها‌ی اندرونی برای آن‌ها کوچک شد. شواهد چنین میلی را باید در چند سال قبل جستجو کرد که میتینگ‌هایی در مشهد و تهران به‌عنوان میتینگ‌های دهه هشتادی‌ها برگزار شد.

همچنین در چند دهه گذشته تحولات فراوانی در حوزه جنسیت در ایران رخ داده است که جنسیت را به‌عنوان یکی از عوامل مناقشه‌برانگیز و تعیین‌کننده تبدیل کرده است. جوانان دیگر تعاریف سنتی جنسیت و برتری یکی بر دیگری را نمی‌پذیرند و این در حالی است که بیشتر ورودی‌های دانشگاه را خانم‌ها تشکیل می‌دهند و به تبع آن، این افراد تحصیل کرده دیگر خود را در قامت یک خانم خانه‌دار بر نمی‌تابند. مرزهایی که در جامعه پیشین برای مثال جنسیتی و جنسی برایشان مهم بوده است در اینجا اهمیت چندانی ندارد.

فاکتور متمایزکننده بعدی نسبتی است که با جهان سنتی و مذهبی برقرار می‌کند. می‌توان بیان کرد که نسبت جوانان با مذهب و با کل جهان پیشینیان متفاوت است و تا اندازه زیادی پرسشگرانه با آن روبه‌رو می‌شود.

و در رابطه با تصور یک آینده مطلوب، سیاستگذاری باید توجه داشته باشد که منطق انتخاب راهکارها و دسته‌بندی آن‌ها حفظ سازگاری انواع هویت و همنشینی آن‌هاست، به این معنی که در سیاست‌ها باید هدف عدم برجسته‌سازی هویت خاص و نه به معنای انکار آن‌ها و نیز اجماع و گفت و گوی ملی مبتنی بر تساهل و مدارا مد نظر باشد.

رفع موانع مشارکت سیاسی اجتماعی و اقتصادی شهروندان و مشخصاً جوانان، در اداره امور کشور؛ توجه مستمر و عمیق به ترکیبی بودن و چندبعدی بودن هویت و پرهیز از یک‌جانبه‌نگری، تلاش برای سازگار کردن هویت‌های سنتی، ملی مذهبی و قومی با عناصر مدرن و جهانی شدن؛ از جمله عوامل دیگری است که سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران، برای یک آینده مطلوب باید در نظر داشته باشند.

فهرست منابع

- امیری مقدم، محدثه؛ ۱۳۹۸، آسیب‌شناسی فرهنگ لذت در میان جوانان ایرانی، مقالات برگزیده سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران، انتشارات آگاه، جلد سوم، چاپ یکم، ص ۲۳۰-۲۱۱.
- بابایی فرد، اسداله (۱۳۹۳)، بحران هویت در جامعه معاصر ایران (رویکردی نظری)، تهران، انتشارات چاپخش، چاپ اول.
- بابایی‌زاده، مرضیه؛ ۱۳۹۷، بررسی آسیب‌شناسی وضعیت کنونی هویت در بین نسل هزاره سوم. همایش ملی هویت کودکان ایران اسلامی در دوره پیش دبستانی، دوره ۱، ص ۲۰-۱.
- باقی، عمادالدین؛ ۱۳۹۸، دین‌گریزی هیستریک، دین‌گزینی هیستریک (بررسی جامعه‌شناختی رشد گرایش‌ها و جنبش‌های دینی و شبه دینی اخیر)، مقالات برگزیده سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران، انتشارات آگاه، جلد هشتم، چاپ یکم، ص ۹۷-۱۲۴.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۹)، توسعه‌ی سیاسی و بحران هویت ملی، فصلنامه هویت ملی، سال دوم، شماره ۵.
- بیننده، مسعود (۱۳۹۳)، تحلیل جامعه‌شناختی برساخت گفتمانی هویت اجتماعی (مطالعه جوانان شهر سنندج)، تز دکتری، دانشکده روان‌شناسی و علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی
- تاج‌الدین، محمداقبر. مدنی، سعید. حکمت پناه، شهلا؛ ۱۳۹۸، مطالعه جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی اجتماعی بین شهروندان منطقه ۱ تبریز، مقالات برگزیده سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران، انتشارات آگاه، جلد هشتم، چاپ یکم، ص ۱۵۴-۱۲۹.
- التیامی‌نیا، رضا. رشیدی‌زاده، بهنام؛ ۱۳۹۸، هویت‌طلبی جدید ایرانی‌ها در بستر جهانی‌شدن (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه یاسوج)، فصلنامه مطالعات ملی، سال بیستم، شماره ۳.
- جلایی‌پور؛ ۱۳۹۸، درباره نابرابری قومی در ایران، دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران (همبستگی اجتماعی و نابرابری، ۱۳۸۸-۱۳۹۶)، به اهتمام میرطاهر موسوی، تهران، انتشارات آگاه، جلد یکم، چاپ دوم، ص ۶۲-۴۹.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۹۶)، هویت اجتماعی. ترجمه نازنین میرزاییگی، تهران، نشر آگاه.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۹۷)، هویت اجتماعی، مترجم، تورج یاراحمدی، انتشارات شیرازه
- حاجیان، ابراهیم (۱۳۹۸)، گزارش وضعیت اجتماعی نابرابری‌های قومی در ایران، دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران (همبستگی اجتماعی و نابرابری، ۱۳۸۸-۱۳۹۶)، به اهتمام میرطاهر موسوی، تهران، انتشارات آگاه، جلد یکم، چاپ دوم، ص ۳۴۶-۳۲۱.
- دبلیو پای، لوسین. بایندر، لئونارد. اس کلمن، جیمز. لاپالومبارا، جوزف. وربا، سیدنی. وایتر، مایرون؛ ۱۳۸۰، رنجی جفرودی، نیما (۱۴۰۲)، رویکرد آینده‌نگرانه در تدوین برنامه هفتم توسعه، نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، دوره ۴، ص ۱۳۱-۱۵۱

- سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران، انتشارات آگاه، جلد هشتم، چاپ یکم، ص ۱۴۶-۱۲۵
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۸۳)، مبانی نظری هویت و بحران هویت، تهران، نشر پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، چاپ اول
- عنایت‌الله، سهیل (۱۳۸۸)، پرسش از آینده: آینده‌پژوهی به مثابه ابزار تحول‌سازمانی و اجتماعی. تهران: انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاع.
- عنایت‌الله سهیل. میلیویه‌بیچ، ایوانا (۱۳۸۸)، آینده‌پژوهی با روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها (جلد اول)، مترجم؛ مهدی مبصری، مریم یوسفیان، انتشارات شکیب
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۹۸)، هویت (سیاست هویت کنونی و مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن)، ترجمه رحمن قهرمان‌پور، انتشارات روزنه، چاپ سوم
- گل محمدی، احمد (۱۳۹۲)، جهانی شدن، فرهنگ، هویت، تهران، نشر نی، چاپ سوم
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۸)، تجدد و تشخیص (جامعه و هویت شخصی در عصر جدید)، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی
- لطف‌آبادی، حسین. نوروزی، وحید (۱۳۸۳)، سنجش رابطه هویت دینی و ملی دانش‌آموزان نوجوانان ایران با نگرش آنان به جهانی شدن، مجله حوزه و دانشگاه، شماره ۴۰
- نصر اصفهانی، علیرضا. استادی، رسول. حق گو، جواد (۱۴۰۰)، بررسی پیشرفت‌های جدید در روش‌های آینده‌پژوهی، نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، دوره ۳، ص ۱۱۱-۱۵۳
- نوابخش، مهرداد، نیکوکار مستانه (۱۳۹۰)، جهانی شدن و بحران هویت جوانان، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی (مطالعات راهبردی جهانی شدن)، دوره ۲، شماره ۶
- ولدبیگی، علی‌اکبر. بهروزی لک، غلامرضا (۱۴۰۱)، کاربرد آینده‌پژوهی در جامعه‌شناسی توسعه. نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، دوره ۳، ص ۴۵-۶۵
- Kumaraswamy, P R (2006). WHO AM I? : THE IDENTITY CRISIS IN THE MIDDLE EAST, Middle East Review of International Affairs, Vol. 10, No. 1 (March 2006)
- Castells, Manuel (1997). *The Power of Identity*. Vol. 2 of *The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Oxford: Blackwell, 1997. Pp. xv+461.
- Kaul, Vineet (2014). Globalisation and crisis of cultural identity. <http://www.globalscienceresearchjournals.org>
- Dombrowskis, Avis (2016). IDENTITY AND AN IDENTITY CRISIS: THE IDENTITY CRISIS OF FIRST-YEAR FEMALE STUDENTS AT LATVIAN UNTVERSITIES AND THEIR SOCIODEMOGRAPHIC INDICATORS. <https://www.researchgate.net/publication/303556790>
- Kurebwa, Jeffrey (2020). The Effects of Globalization on Youth Culture and Identity: A Zimbabwean Experience. Canadian Social Science. www.cscanada.net

In Persian

- Amiri Moghadam, Muhaddith; 2018, pathology of pleasure culture among young Iranians, selected articles of the third national conference on social harms of Iran, Tehran, Aghat Publications, volume 3, 1st edition, pp. 211-230.
- Babaei Fard, Esadaleh (2013), identity crisis in contemporary Iranian society (theoretical approach), Tehran, Chapakhsh Publishing House, first edition.
- Babaizadeh, Marzieh; 2017, examining the pathology of the current state of identity among the generation of the third millennium. National conference on the identity of Iranian Islamic children in the preschool period, period 1, pp. 1-20.
- Baghi, Imaduddin; 2018, Hysteric Dingrizi, Hysteric Religion (Sociological study of the growth of recent religious and quasi-religious tendencies and movements), selected articles of the 3rd National Conference on Social Disadvantages of Iran, Tehran, Aghaz Publications, 8th volume, 1st edition. pp. 124-97.
- Bashirieh, Hossein (1379), political development and national identity crisis, National Identity Quarterly, second year, number 5.
- Binandeh, Masoud (2013), sociological analysis of the discursive construction of social identity (a study of the youth of Sanandaj), PhD thesis, Faculty of Psychology and Social Sciences, Department of Sociology
- Tajuddin, Mohammad Baqer. Madani, Saeed. Hekmat Panah, Shahla; 2018, sociological study of social indifference among the citizens of Tabriz region 1, selected papers of the third national conference on social harms of Iran, Tehran, Aghah Publications, Volume 8, Edition 1. pp. 154-129.
- Eltiaminia, Reza. Rashidzadeh, Behnam; 2018, the new identity of Iranians in the context of globalization (case study: students of Yasouj University), National Studies Quarterly, 20th year, number 3.
- Jalaipur; 2018, about ethnic inequality in Iran, the second report on the social situation of Iran (Social Solidarity and Inequality, 2016-2018), by Mir Taher Mousavi, Tehran, Aghat Publications. First volume, second edition. pp. 49-62.
- Jenkins, Richard (2016), social identity. Translated by Nazanin Mirzabigi, Tehran, Aghaz Publishing House.
- Jenkins, Richard (2017), social identity, translator, Toraj Yarahamdi, Shirazeh Publications
- Hajiani, Ebrahim (1398), report on the social situation of ethnic inequalities in Iran, the second report on the social situation of Iran (Social Solidarity and Inequality, 2016-2018), by Mirtaher Mousavi, Tehran, Aghah Publications. First volume, second edition. pp. 321-346
- W. Pye, Lucien. Binder, Leonard. S Coleman, James. Lapalombara, Joseph. Verba, Sydney. Weiner, Myron; 1380,
- Renji Jafarodi, Nima (1402), a forward-looking approach in compiling the 7th development plan, scientific journal of future studies of the Islamic Revolution, period 4, pp. 131-151
- The third national conference of Iran's social harms, Tehran, Aghah Publications, 8th volume, 1st edition. pp. 146-125

- Alikhani, Ali Akbar (2013), Theoretical foundations of identity and identity crisis, Tehran, Jihad Dadaneshgahi Research Institute of Humanities and Social Sciences, first edition.
- Enayatullah, Sohail (2008), Questioning the future: Future research as a tool for organizational and social transformation. Tehran: Publications of the Future Research Center of Defense Science and Technology.
- Inayatullah Sohail. Milohich, Ivana (2008), future research with the method of analyzing the layers of causes (Volume 1), translator; Mehdi Mobsari, Maryam Yousefian, Shakib Publications
- Fukuyama, Francis (2018), Identity (current identity politics and the struggle for recognition), translated by Rahman Kahramanpour, Rosenh Publications, third edition
- Golmohammadi, Ahmed (2012), Globalization, Culture, Identity, Tehran, Nei Publishing House, third edition
- Giddens, Anthony (2018), Modernity and Individuality (Society and Personal Identity in the New Age), translated by Nasser Moafaqian, Tehran, Nei Publishing
- Lotfabadi, Hossein. Nowrozi, Vahid (2013), measuring the relationship between the religious and national identity of Iranian adolescent students and their attitude towards globalization, Hohze and University Magazine, No. 40
- Nasr Isfahani, Alireza. A master, a messenger. Haqgo, Javad (1400), review of new developments in future research methods, Scientific Journal of Future Research of the Islamic Revolution, Volume 3, pp. 111-153
- Navabakhsh, Mehrdad, Nikokar Mastane (2018), Globalization and Youth Identity Crisis, Strategic Studies of Public Policy (Strategic Studies of Globalization), Volume 2, Number 6
- Wold Beigi, Ali Akbar. Behrouzi Lak, Gholamreza (1401), the application of future studies in the sociology of development. Scientific Journal of Future Research of the Islamic Revolution, Volume 3, pp. 45-65

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی